

ПРИРОДООХОРОННІ ТА РЕКРЕАЦІЙНІ ТЕРИТОРІЇ

УДК 330.15:477.84

*Зорін Д.О., Манюк О.Р.
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

РОЗВИТОК ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У ДНІСТРОВЬКОМУ КАНЬЙНІ

Заповідна справа та території Дністровського каньйону буде розвиватися за рахунок еколого-туристичних маршрутів.

Ключові слова: заповідна справа, геологічні пам'ятки, меандри, стоянки древньої людини.

Заповедное дело на территории Днестровского каньона будет развиваться за счет эколого-туристических маршрутов.

Ключевые слова: Заповедное дело, геологические памятники, меандры, стоянки древнего человека.

The protected business and territories of the Dnister canyon will develop due to the ecological-tourist routes.

Keywords: protected businesses, geological sights, meandres, stands of ancient man.

Актуальність теми. Ріка Дністер у межах Подільської височини, між Тернопільською, Івано-Франківською і Чернівецькою областями протікає у мальовничому каньйоні з унікальними ландшафтами. На протязі 250 км у глибокій вузькій долині збереглися численні геологічні пам'ятки силуру, девону, юри, крейди, неогену і антропогену зі всесвітньо відомими розрізами і відслоненнями. На стрімких схилах Дністра – гідрологічні феномени: водоспади, травертинові скелі, карстові печери. Мальовничі заплавні озера і численні руслові острови створюють неповторні пейзажі, а глибокі звиви-меандри розчленували високу рівнину, що нагадує гірську країну, обрамлену десятками ботанічних заказників з унікальними рослинами і багатим тваринним світом.

Із історії і методики досліджень. В останні роки львівськими і польськими геологами проведені досить детальні роботи в районі м. Галича. Вивчено опорні розрізи та відкрито і розкопано кілька палеолітичних стоянок різного віку, які приурочені до семи надзаплавних терас.

Цікавим феноменом еколого-туристичних маршрутів по каньйону є обстеження берегових «стінок» - так тут називають круті урвища над Дністром, в яких розкривається, як на листах книги, древня геологічна історія Подільської височини.

Аналіз виконаних робіт. Біля с. Буківна відслонюються верхньоярські відклади. В берегових уступах правого берега колись були знайдені знаряддя раннього палеоліту, але повторити ці знахідки поки що не вдалося. Першу зупинку з ночівлею рекомендуємо зробити під Танутинською горою біля с. Діброва. Якщо підняти на берегові уступи, то можна побачити відклади верхньої юри. Вони є унікальними не тільки для Волино-Подільської плити, а й для усїєї Східноєвропейської (Руської) платформи. Тут перешаровуються жовтувато-білі доломітизовані, органогенно-уламкові та оолітові вапняки з численними відбитками кількох видів унікальних морських водоростей, а також комплекс фауни, рівного якому немає ніде у Європі. Палеонтолог В.І. Гаврилишин із

Інституту геології і геохімії горючих копалин НАНУ (Львів) нарахував тут і біля с. Буківна півтори сотні різних видів. Ще у 1881р. А. Альт вивчив тут 179 видів, із яких 125 виявились ендемічними, тобто притаманними тільки цьому місцезнаходженню.

В юрському періоді, понад 150 мільйонів років тому, на території Східної Європи розповсюджувались неглибокі моря, типу середземноморських, які з'єднувалися численними протоками. В кінці юри вони почали міліти і зовсім зникати під впливом тектонічних піднять. Тільки в басейні сучасного Дністра тривалий час існувала морська затока, що з'єднувалась з океаном Тетіс, тому тут і сформувалась своєрідна ендемічна фауна. В умовах теплого клімату на берегах морської затоки росли різноманітні папороті, гінкгові. А в морі розвивались численні види молюсків, коралів, моховаток, голкошкірих, ракоподібних, риб. Були поширені також рептилії як морські, так летючі сухопутні – від двоногих або чотириногих, від рухливих до масивних, незграбних, хижих і рослиноїдних, від кількох сантиметрів до 30 метрів.

Хутір Думка – це кілька маленьких хатинок, що стоять на височенній кручі (не менше 150 м) над Дністром. Гігантський старий дуб, немов маяк, здалека вказує на це таємниче місце. Чому таємниче? Тут багато років підряд працюють археологи зі львівського інституту українознавства ім. І.Креп'якевича НАН України на чолі з доктором історичних наук Л.Г.Мацкевим, Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника на чолі з археологом І.Т. Кочкіним. Археологи відкрили під дубом підземне багатопверхове печерне поселення.

Пливемо далі, вниз за течією. На високому правому березі біля с. Долина Тлумацького району видніється невеличкий кар'єр за заростями берегових лісів. Можна зупинитись на кілька годин, щоб піднятися на висоту і дослідити, що ж там червоніє у кар'єрі. Після годинного підйому крутими схилами, на яких відслонювались червоноколірні пісковики раннього девону (так званий Old Red Sand Stoun -старий червоний пісковик, що прослідковується від Поділля аж до Британських островів), оглядаємо невеликий кар'єр, де місцеві жителі добувають для будівництва добре обкатані гальки і червоноколірні глини. Це -алювій самої високої, VII надзаплавної тераси Дністра, яка височіє на 170-180м над сучасним руслом. Алювій тераси має невелику товщину - 2-5 м і складений гальками з гравієм, на яких залягають червоно-бурі покривні глини (аналог так званих скіфських глин півдня України). Раніше у лінзах гравію серед глин були знайдені кілька зубів гризунів *Miomys*, які засвідчили про пізньопліоценовий (2-3 мільйони років тому) вік червоно-бурих глин. Отже VII тераса має досить древній вік. Це дуже важливо, бо в таких древніх річкових відкладах по Дністру фауна була знайдена тільки в цьому кар'єрі.

Континентальні відклади девону відслонюються майже на протязі 200км Дністровського каньйону: від сіл Перевіз-Будзин до с. Дністрового, де проходить межа девонської системи і залягаючого нижче силуру. На Землі є лише кілька місць, де можна безпосередньо спостерігати цю межу. Це -Південний Беле у Великій Британії, Баррандієн у Чехії, штат Нью-Йорк в США і тут, у нас, на Дністрі. За повнотою відслонення, виразністю стратиграфічного положення і фауністичною характеристикою, за безперервністю і непорушеністю залягання гірських порід, за багатством і різноманітністю органічних залишків у сміжних шарах девону і силуру та за легкою доступністю розрізи Дністра не мають рівних собі у всьому світі. Так визнав III Міжнародний симпозіум по межі силуру і девону, що проходив у 1968р. у Ленінграді і Львові з виїздом на р. Дністер.

Подолавши велику меандру, зупиняємось біля с. Монастирок, щоб подивитись на водоспад «Дівочі сльози» та унікальні травертинові скелі, що виступають на правому стрімкому березі Дністра проти цього села. Травертини – це натічні форми карбонатів, які утворюються прямо на наших очах, тобто – це сучасні мінералогічні феномени, неповторні геолого-гідрологічні пам'ятники природи, що вражають кожного, даруючи

велику естетичну насолоду. Скелі, підперті колонами сталактитів і сталагмітів, мають таємничі гrotи і дивовижні натічні форми.

На другий день можна відвідати Джуринський або Червоногородський водоспад, бо до нього від мосту у с. Устечко всього 8 км. Між селами Нирків і Нагоряни ми спускаємось в глибокий (до 150 м) каньйон р. Джурин, яка створила тут врізану меандру з вузьким перешийком у кілька десятків метрів. Ріка описує меандру на схід, опускаючись поступово на 16 м. В найвужчому місці ще у «польські часи» побудували малу ГЕС, використавши цей перепад висот. На внутрішньому боці мендри стоять зруйновані залишки середньовічної фортеці з двома високими вежами. Після війни тут був піонерський табір, а потім ці руїни повернули монастирю, і греко-католицькі монахи відновлюють цей об'єкт, що буде прикрашати Червоногородський каньйон і приваблювати сюди туристів. На крутих схилах каньйону спостерігаються прекрасні розрізи гіпсоангідритового горизонту неогену і червоноколірних пісковиків девону. Хто хоч раз побував тут, пройшов вузькими стежками по урочищах, бачив чудовий водоспад, той ніколи не забуде цю чудову місцевість. Крута дорога спускається в каньйон, відкриваючи прекрасні пейзажі. Схили каньйону з півдня оголені, а протилежні заросли густим лісом з численним пташиним населенням. Біля водоспаду завжди людно, але тут більше місцевих жителів, ніж туристів, бо мало хто знає про таке чудо. Над потужним водяним потоком, що стрімко падає вниз, висить вологе марево. Хмари найдрібніших краплинок води здіймаються над вирвою, їх підхоплює вітряний потік і лагідним дощиком зрошує прилеглу місцевість. Шум водоспаду чути здалеку - то важкий, густий, то дзвінкий, як гірський струмок. Це – дуже перспективне місце для організації дитячого відпочинку і туризму!

Минаємо села Вільховець, Зелена Липа, Дністрове, Дзвенигород і наближаємось до «Мекки геологів» – Трубочина, де розташовані всесвітньо відомі розрізи силурійської системи. Зразу за селом Дністер підмиває крутий лівий берег, протікає на північний схід, утворюючи чергову меандру. Тут відслонюються унікальні відклади гірських порід силурійської системи, що мають світове значення. Вони являють собою досить високі прямовисні кам'яні стовби, стіни та звисаючі скелі, сам вигляд яких вражає людину величиною, оригінальністю. Дійсно, це - геологічна енциклопедія, що чітко зафіксувала еволюцію земної кори та життя, яке буяло в морському середовищі більше 400 мільйонів років тому. Силурійський період продовжувався 35 мільйонів років. У Трубочині представлені відклади того періоду потужною товщею вапняково-доломітово-мергелистих порід. На території Поділля протягом усього силуру існувало велике море. Його води були теплими, що сприяло розвитку багатого органічного життя. Про це свідчать рештки морської фауни – брахіопод, коралів, мшанок, трилобітів, остракод, тентакулітів та інших, що знайдені у силурійських шарах.

Флору силурійського періоду Поділля складають водорості, мохоподібні та плауноподібні. Однак, найцікавішим компонентом є куксонії - найбільші угруповання додевонських рослин, які існували недовго, проте саме вони поклали початок розвитку девонської наземної флори південного заходу Східно-Європейської платформи. А на Земній кулі вони знайдені, крім Тернопільщини, лише в трьох місцях – у Великій Британії, Чехії та США. Отже, гюзрізи силуру у Дністровському каньйоні одні з найкращих у світі!

Висновки. На цьому подорож по Дністру не закінчується. Можна продовжити її і нижче за течією, де в районі гирла р. Смотрич Дністер пересікає Товтрову грядку – древній бар'єрний риф Сарматського моря, що простягається на сотні кілометрів від с. Підкам'яні Львівської області через всю Тернопільщину (Медобори) і Хмельниччину (Подільські товтри), виходить на правий берег Дністра і через північ Молдови, пересікаючи р. Прут, прослідковується аж до Румунії. Вздовж Дністра можна спостерігати чудернацькі скелі-хімери, стрімкі урвища, печери з храмовими комплексами язичників, що теж дуже цікаве для туристів, геологів, екологів, краєзнавців.